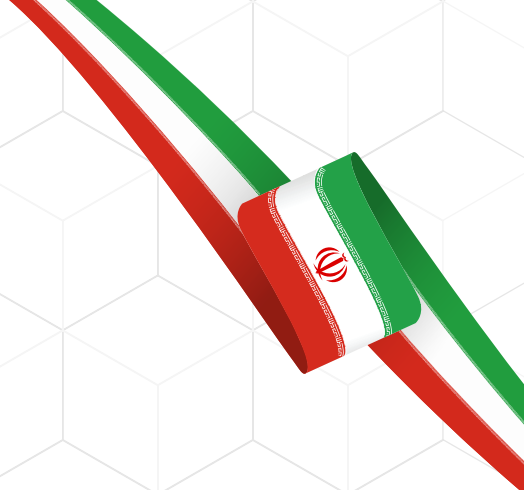

مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

شناسایی و تحلیل پیشران های کلیدی آمایش منطقه ای

(براساس تحلیل های کمی و آینده پژوهی)

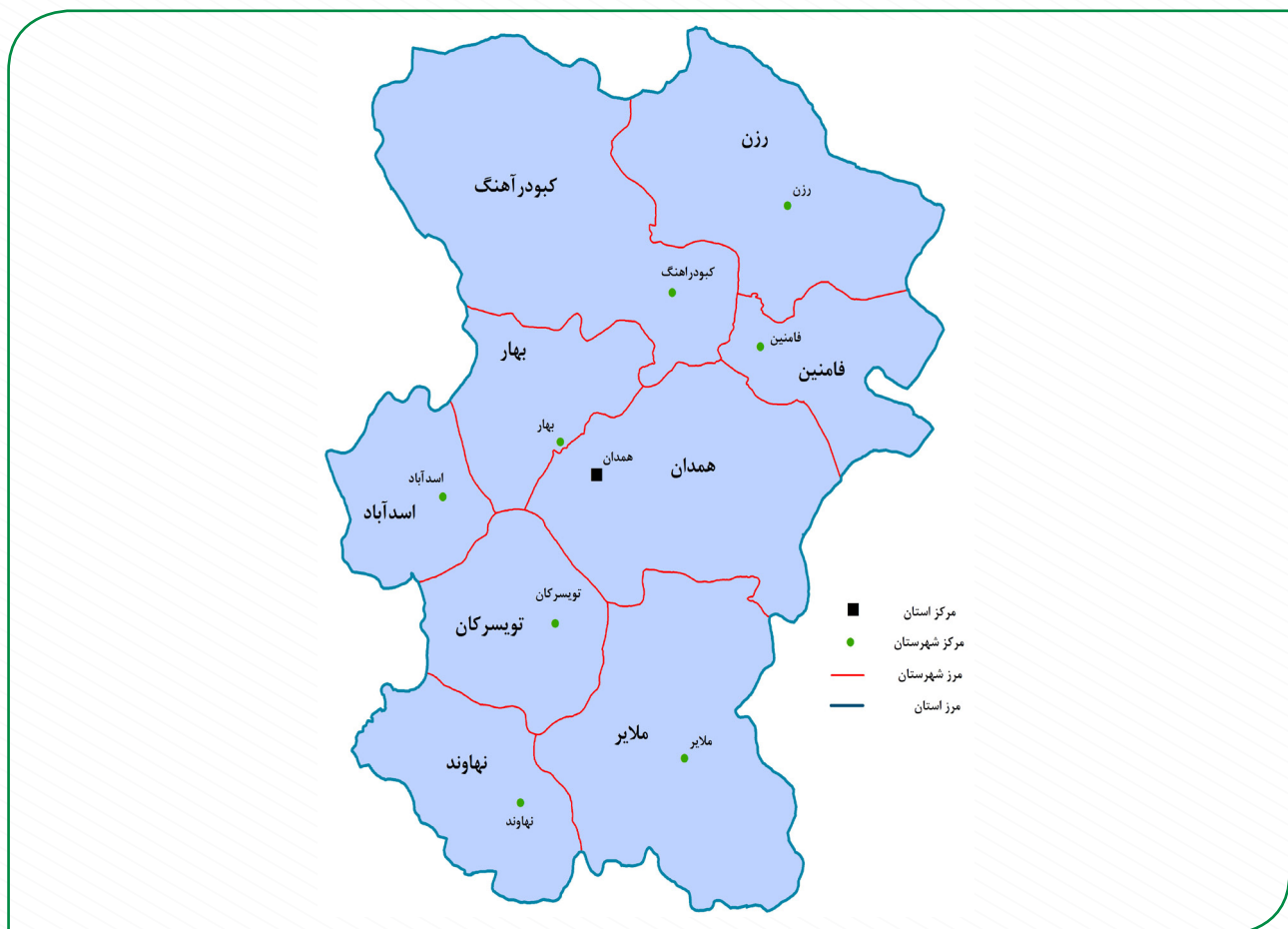
استان همدان

مهر ۱۴۰۲

استان همدان

یکی از اهداف اصلی آمایش سرزمین و برنامه‌های کلان توسعه کشور تاکید بر گسترش فعالیت‌های صنعتی در فضای جغرافیایی و تخصص‌یابی منطقه‌ای برای شکل‌گیری تقسیم کار فضایی است. تمرکز فعالیت‌های صنعتی در چند نقطه خاص کشور و توزیع نامتوازن آنها در پهنه سرزمین به یکی از مهم‌ترین چالش‌های، فراروی سیاست‌گذاران و آحاد مردم تبدیل شده است. در واقع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح اقتصادی در هر کشوری مستلزم شناخت امکانات و قابلیت‌های تولیدی و تجاری مناطق مختلف است. براین اساس مستند حاضر به بررسی نتایج «طرح شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای براساس تحلیل‌های کمی و آینده‌پژوهشی» به تفکیک استان‌ها به ترتیب فهرست ذیل ارائه شده است.

- بخش ۱. اولویت‌ها و مزیت‌های تولیدی استان براسناد مصوب ملی و استانی آمایش سرزمین؛
- بخش ۲. مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)؛
- بخش ۳. بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای؛
- بخش ۴. نتایج مطالعات آینده‌پژوهی.

بخش ۱

حوزه‌های دارای اولویت توسعه صنعت، معدن و تجارت استان براساس مطالعات آمایش سرزمین

شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه	عنوان فعالیت	حوزه
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	صنایع غذایی	صنعت
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	منسوجات	
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	پوشاک	
اسدآباد، بهار، همدان	دباغی و عمل آوردن چرم	
تویسرکان، ملایر، نهاوند	تولید چوب و محصولات چوبی	
اسدآباد، بهار، همدان	صنایع تولید زغال کک - پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	
تویسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی و پتروشیمی و دارویی	
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	
اسدآباد، بهار، همدان	تولید فلزات اساسی	
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	تولید ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	
درگزین، فامنین، کبودرآهنگ	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	
تویسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
اسدآباد، بهار، توپسرکان، ملایر، نهاوند، همدان	استخراج سنگ‌های فلزی (آهن، طلا، مس، سرب و روی)	معدن
درگزین، فامنین، کبودرآهنگ	استخراج سایر سنگ‌های معدنی (دولومیت، فلدسپات، سیلیس، خاک صنعتی، پگماتیت، بنتونیت، گرانیت، تراورتن، مرمریت، سنگ لاشه، سنگ آهک)	
اسدآباد، بهار، توپسرکان، درگزین، فامنین، کبودرآهنگ، ملایر، نهاوند، همدان	بازرگانی، خدمات پشتیبان تولید	تجارت

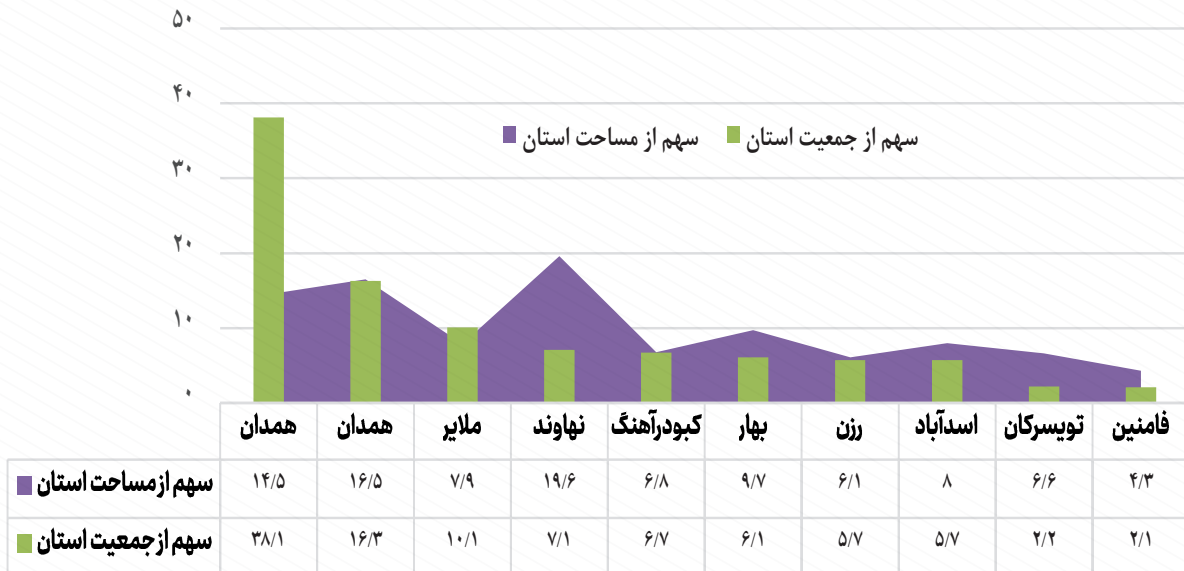
بررسی ساختار مطلوب توسعه صنعت، معدن و تجارت استان به لحاظ آمایش سرزمین حاکی از آن است که شش رشته فعالیت صنایع غذایی، منسوجات، پوشاک، فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جایی دیگر و ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی بیشترین فراوانی را در سطح شهرستان‌های استان به لحاظ استعداد استقرار واحد صنعتی دارند. این رشته فعالیت‌ها در حال حاضر سهم ۴۸ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

بخش ۲

سهم از مساحت و جمعیت کل استان

- جمعیت استان همدان (میلیون نفر): ۱,۷ (سهم از کل کشور ۲,۲)
- مساحت استان همدان (کیلومتر مربع): ۱۹۳۷۲ (سهم از کل کشور ۱,۲)

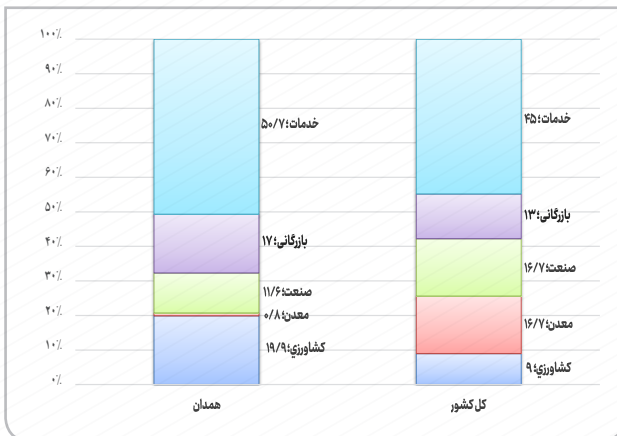
جمعیت و مساحت دو فاکتور اصلی هستند که در بستر زمان و مکان و در کنش متقابل با سطح تکنولوژیکی جوامع، تراکم‌های شهری را رقم می‌زنند؛ بررسی نسبت بین جمعیت و مساحت یکی از نشانه‌های عدم تعادل در مناطق است؛ همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود مساحت شهرستان همدان به عنوان مرکز استان ۱۴/۵ درصد از کل مساحت استان را تشکیل می‌دهد در حالی که ۳۸/۱ درصد جمعیت استان را در خود جای داده است. عدم تعادل دیگر در شهرستان کبودرآهنگ مشاهده می‌شود که با دارا بودن ۱۹/۶ درصد از مساحت استان، تنها ۷/۱ درصد جمعیت استان در آن ساکن هستند.

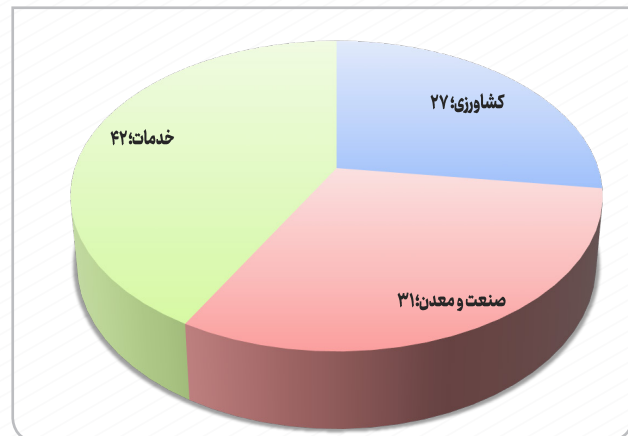
بخش ۲

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان همدان

سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی استان همدان

بررسی سهم اشتغال استان در بخش‌های اقتصادی گویای سهم بیشتر در بخش‌های خدمات، صنعت و معدن است.

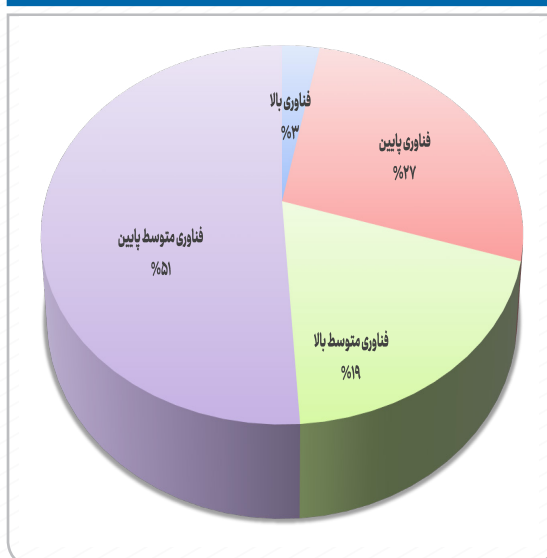
بررسی سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حاکی از آن است که سهم بخش‌های خدمات، کشاورزی و بازرگانی استان همدان نسبت به میانگین کل کشور بالاتر است.

بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

تعداد کارکنان (نفر)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	تعداد کارگاه	آمار سال ۱۳۹۸
۲۹۰۳۸۱۶	۴۶۵۰۹۰۰	۲۹۱۴۸	کل کشور
۱۷۳۱۱	۳۲۲۲۲	۳۸۸	همدان
۰٫۶	۰٫۷	۱٫۳	سهم استان از کل کشور

سطح فناوری صنایع استان همدان-۱۳۹۸

استان همدان با سهم ۱٫۳ درصدی از تعداد کارگاه‌های بخش صنعت کشور، سهم ۰٫۷ درصدی از ارزش افزوده و ۰٫۶ از شاغلین صنعت کشور را به خود اختصاص داده است.

دو رشته فعالیت فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، صنایع غذایی و آشامیدنی، سهم ۴۹٫۲ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

۷۸ درصد صنایع استان از فناوری پایین و متوسط پایین برخوردارند.

بررسی اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت، حاکی از آن است که در رشته فعالیت تولید فلزات پایه اشتغال بالای ۱۰۰ نفر به ازای هر کارگاه وجود دارد.

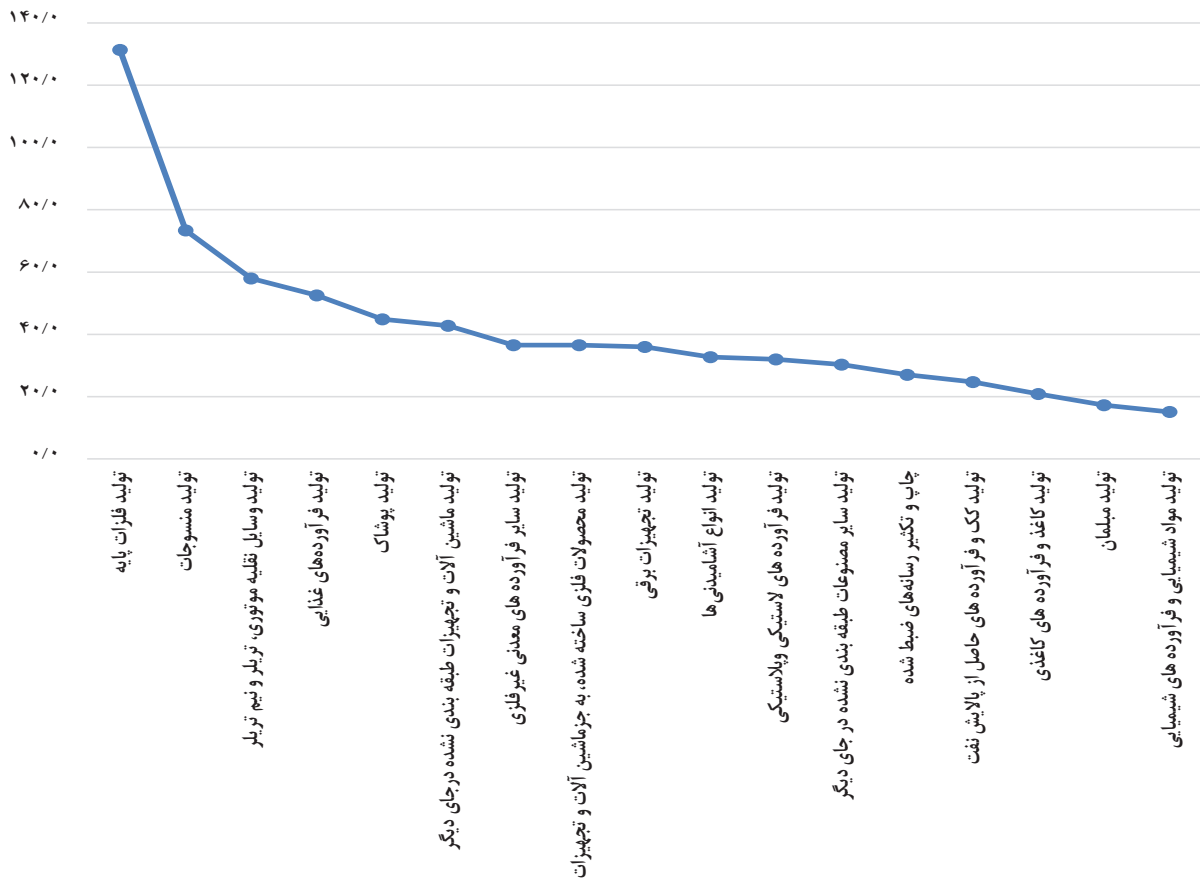
بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

ترکیب صنایع موجود استان-۱۳۹۸ / درصد

میانگین اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

بخش ۳

شاخص ضریب ساختاری استان همدان ۹۸-۱۳۹۰

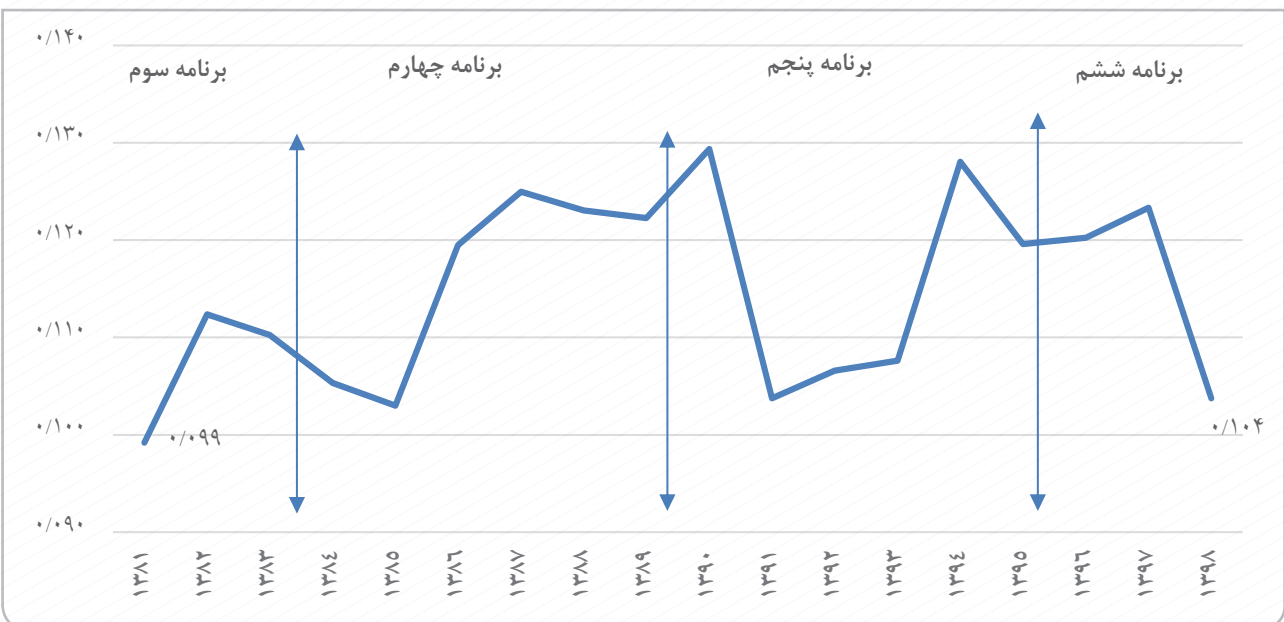
عنوان	کشاورزی	معادن	صنعت	بازرگانی	خدمات
همدان	۱۰۲	۱۱۲٫۲	۱۰۰٫۶	۱۰۱٫۴	۹۸٫۵
میانگین کل کشور	۱۰۴	۹۶٫۷	۱۰۲	۱۰۲٫۲	۹۹٫۷

شاخص تغییرات ساختاری، توان اقتصادی و تمرکز ارزش افزوده یک فعالیت اقتصادی را نسبت به سال پایه (۱۰۰) نشان می‌دهد، بدین ترتیب که هر قدر میزان آن نسبت به سال پایه افزایش یافته باشد، بیانگر مقدار وسعت و رشد فعالیت اقتصادی مورد نظر در مقایسه با سایر فعالیت‌ها است. فعالیت‌هایی که در مقایسه با سایر فعالیت‌ها از رشد ارزش افزوده بیشتری برخوردار بوده‌اند و توانسته‌اند توان اقتصادی خود را حفظ کنند یا افزایش دهند، بیش از سایر فعالیت‌ها، تحت تاثیر سیاست‌های اقتصادی با تغییرات ساختاری قرار گرفته‌اند. نتایج محاسبات شاخص ضریب ساختاری استان حاکی از آن است که بخش معدن و کشاورزی به ترتیب بهترین عملکرد بخش‌های اقتصادی استان طی یک دهه منتهی به ۱۳۹۸ را داشته است. ضمن اینکه بخش معدن استان در مقایسه با کل کشور عملکرد بالاتری داشته است. ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به بخش خدمات است که از میانگین کل کشور نیز پایین‌تر است.

ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای استان همدان

مقدار شاخص ۱۳۹۸	۰٫۱۰۴
متوسط رشد سالانه شاخص طی دوره ۹۱-۱۳۹۸ (درصد)	۰٫۲۶۴
تغییرات طی دوره ۸۱-۱۳۹۸ (درصد)	۴٫۵۹۱

رشد شاخص تخصصی شدن منطقه‌ای استان (۹۸-۱۳۸۱)/درصد

- ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، عددی بین صفر و یک است که هرچه به یک نزدیکتر، نشان‌دهنده تخصصی شدن بیشتر است. هدف از تخصصی شدن منطقه‌ای آن است که هر منطقه براساس مزیت‌ها و شایستگی‌های خود در چهارچوب سیاست‌های کلان سرزمینی در چند رشته فعالیت از فعالیت‌های اقتصادی، نقش تخصصی ایفا کرده و براساس آن با مناطق دیگر همکاری پیرامونی برقرار کند.
- متوسط رشد سالانه ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، طی دوره ۹۸-۱۳۸۱ در استان همدان ۲۶۴٫۰ درصد بوده است.
- بررسی روند تغییرات ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای براساس برنامه‌های توسعه نیز حاکی از آن است که جز ابتدای برنامه چهارم و پنجم که روند کاهشی بوده است، در طی سایر برنامه‌ها روند افزایشی قابل مشاهده است.
- ضریب مکانی، معیاری است که نشان می‌دهد رشته فعالیت‌های خاص در یک منطقه نسبت به کل متمرکزتر است؛ بدین ترتیب که در صورتیکه ضریب مکانی یک فعالیت صنعتی از عدد یک بزرگتر باشد نشان‌دهنده فعال و متمرکز بودن این فعالیت صنعتی در منطقه مدنظر نسبت به کل اقتصاد است و بالعکس هرچه میزان ضریب بهره‌مکانی در یک فعالیت صنعتی در منطقه بزرگتر باشد، نشان‌دهنده تخصص بیشتر منطقه مدنظر در آن فعالیت است. نتایج محاسبات ضریب مکانی برای دوره ۱۸ ساله ۹۸-۱۳۸۱ به شرح جدول ذیل است:

صنایع کارخانه‌ای پیشرو در استان همدان

کد آیسیک	توضیحات	۱۳۸۱	۱۳۹۸	ضریب تغییرات طی دوره (درصد)	میانگین ۱۰ سال اخیر
۲۸۲۱	تولید ماشین‌آلات کشاورزی و جنگلداری	۲٫۰۱	۳٫۵۲	۴۷٫۴۷	۵٫۶۵
۱۴۱۰	تولید پوشاک، به جز پوشاک از پوست خردار	۱۲٫۶۳	۱۰٫۵۱	۱۸۶٫۴۸	۴٫۷۴
۲۳۹۹	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۴٫۰۶	۴٫۰۰	۱۴٫۱۰	۳٫۷۰
۲۸۱۹	تولید سایر ماشین‌آلات با کاربرد عام	۱٫۰۱	۸٫۱۶	۷۱۲٫۷۰	۲٫۸۶
۱۰۷۹	تولید سایر فرآورده‌های غذایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰٫۸۱	۳٫۱۹	۱۰۵٫۹۰	۲٫۴۶
۲۳۹۲	تولید مواد ساختمانی از خاک رس	۱٫۴۵	۲٫۸۸	۴۹٫۲۵	۲٫۱۶
۲۵۱۱	تولید محصولات فلزی سازه‌ای	۰٫۶۸	۱٫۵۷	۷۸٫۱۷	۱٫۵۳
۲۵۹۹	تولید سایر محصولات فلزی ساخته شده طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱٫۱۴	۲٫۷۰	۸۵٫۱۶	۱٫۵۰
۳۱۰۰	تولید میلان	۲٫۲۹	۲٫۵۶	۵۲٫۵۴	۱٫۴۹

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های کارگاه‌های صنعتی مرکز آمار ایران

بخش ۴

نتایج مطالعات آینده‌پژوهی

برای شکل‌دهی آینده صنعت، معدن و تجارت در کشور با توجه به ملاحظات آمایش سرزمین، طی مطالعات آینده‌پژوهی ۱۰ پیشران کلیدی ۱. انقلاب صنعتی چهارم، ۲. مسئولیت‌های اجتماعی و تاکید بر رفاه اجتماعی، ۳. نقش دانشگاه‌ها در بخش صنعت، معدن و تجارت، ۴. منابع جدید انرژی، ۵. همگرایی علوم فوتونیک، ۶. تغییرات جمعیت‌شناسی و افزایش شهرنشینی، ۷. سیاست‌های دولت در ابعاد ملی و بین‌المللی، ۸. تغییرات اقلیمی و اثرات زیست‌محیطی، ۹. اقتصاد چرخشی و کربن‌زدایی و ۱۰. مدیریت آب در فرآیندهای صنعتی و معدنکاری شناسایی شدند. در ادامه نتایج تحلیل شاخص تمرکز با استفاده از داده‌های پیشین و همچنین نتایج پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان استانی با توجه به روندهای جهانی آینده موثر بر بخش صنعت، معدن و تجارت طی دوره ۱۰ ساله پیش‌رو در جدول ذیل آورده شده است.

نام استان	نتایج شاخص تمرکز		نتایج پرسشنامه (افق ۱۴۱۴)	
	رشته فعالیت‌های در حال رشد	رشته فعالیت‌های در حال افول	رشته فعالیت‌های کلیدی	رشته فعالیت‌های تضعیف شده
همدان	تولید ماشین‌آلات کشاورزی و جنگلداری	تولید سیمان و آهک و گچ	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	
	تولید پوشاک، به جز پوشاک از پوست خزندار	فرآوری و نگهداری میوه و سبزیجات	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی شیمیایی و گیاهی	
	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	تولید ماشین‌آلات عمل‌آوری مواد غذایی، نوشیدنی‌ها و دخانیات	تولید فلزات پایه	
	تولید سایر ماشین‌آلات با کاربرد عام	تولید فرآورده‌های آسیاب غلات	تولید مبلمان	
	تولید سایر فرآورده‌های غذایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	تولید پوشاک کشپاف و قلاب‌بافی شده		

جمع‌بندی

استان همدان ۱٫۲ درصد از مساحت کشور و ۲٫۲ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. سهم این استان از ارزش‌افزوده کشوری در بخش صنعت حدود ۱ درصد و در بخش معدن ۰٫۱ درصد بوده است. از مهمترین زیرساخت‌های کلیدی در حوزه تولید (صنعتی، معدنی) و تجارت استان همدان می‌توان به ۲۷ ناحیه و شهرک صنعتی اشاره داشت. همچنین از منظر تعداد واحدهای صنعتی ۴۹٫۲ درصد صنایع استان تنها در دو رشته فعالیت فرآورده‌های معدنی غیرفلزی و صنایع غذایی، آشامیدنی مشغول به فعالیت هستند. ضمن آنکه ۳۷٫۲ درصد از مجموع واحدهای صنعتی استان نیز در شهرستان همدان استقرار دارند.

